

Națiune, comunitarism, pace și globalism: o relație cu vulnerabilități

Dan POPESCU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
 “Lucian Blaga” University of Sibiu
 Personal e-mail: dan.popescu@ulbsibiu.ro

Nation, Communitarianism, Peace and Globalisation: Relationship with Vulnerabilities

In general, human progress was achieved through the accumulation of simple to complex ... Nations appeared and were developed on its basis then, there were communities (European, American, Asian, International, etc.), often stimulated by the need progress, by the success in competition by peace. The transition to globalization was obvious and reveals itself today as a natural process. With multiple causes, mainly economic, especially the need for smooth movement activities. For example, the globalization of capital markets, labor market - with incidences since antiquity - but also products etc.

What factors favor such processes? What factors interpose, hampers? Such developments are manifest realities? But the prospect?

Here the object of my research, addressing some complex horizons: nation, peace, war, integration, migration, globalization, terrorism. All this in a world as troubled as ours.

Keywords: nation, integration, globalization, peace, war, migration vulnerabilities.

*„Este adevărat că lumea s-a făcut cu două mâini,
 dar nu cu ale lui Dumnezeu, ci cu cele ale omului”
 Tudor Mușatescu*

Anul acesta, 2015, în Săptămâna Luminată, citind revista franceză „L’Histoire”, numărul pe ianuarie 2015, cu precădere grupul de articole „Les racines du nationalisme” – studii semnate de autori de excepție precum Michel Winock („1789-1920: comment s’est dessinée la carte de l’Europe”), Pap Ndiaye („Les nations africaines existent-elles?”), Yves Saint Geours („Amérique Latine. Des nations filles de l’indépendance”), Valerie Igounet („Français d’abord!”), Eduard Vernon („L’explosion des nations”), Benoît Pelistrandi, etc. – mi-am reamintit substanțialele mele schimburi de idei din anii 1980, cu profesorul Mircea Babeș^x, antamând, încă de atunci, o problemă fundamentală a timpului nostru, a acestui secol și, probabil, a celui ce va urma: raporturile dintre național,

comunitar, pace și global, dintre națiune, comunitate și globalism. Așadar, încotro ne îndreptăm, ne globalizăm sau revenim la național? Cele două „perimetre” sunt opuse sau pot coexista? Izbândește globalul? Ce urmează după globalizare? Sunt și alte întrebări derivând din asemenea teme, nu doar de reflecție ci și practice, pragmatice, economice și politice, sociale, răspunsurile privindu-ne pe fiecare dintre noi cei de astăzi dar și pe cei care vin, care vor veni...

Oricum, răspunsurile la astfel de întrebări sunt foarte dificil de dat, sunt scrise, cu siguranță, milioane de tomuri, studii, articole, multe abordând doar detalii. Punctele de vedere de multe ori sunt contradictorii. Numai în cadrul ONU se află 193 de state, fiecare cu problemele sale, printre care cele ale naționalismului, comunitarismului, păcii, globalismului sunt, oricum, prin conținut, rezonanță, reverberații, în primele rânduri. Vom încerca, în cele de față, o schiță a acestei chestiuni, desigur, esențial economic, eforturile într-o astfel de direcție urmând să reprezinte, mai departe,

pentru mine, după puteri, un subiect preocupant.

În Europa – desigur, pe alte continente lucrurile se vădese uneori relativ altfel – așa cum scrie Michel Winock, ideea de națiune a înlocuit-o, de prin secolul XVIII și mai apoi, pe cea a suveranului¹⁾. Este o afirmație plină de substanță. Iată, deși, de-a-lungul secolelor, suveranul întruchipa, deseori, aspirații generale, ulterior un astfel de proces s-a vădit mai timid... Pentru națiune, nu a fost – și nu este încă – o definiție unică. Sunt cărturari și filozofi – deloc în ultimul rând din România, deși exprimate în formule mai precare – care au pus în relief ideea de „contract”: voința generală care se află la baza societății, acea voință a unor oameni de a trăi împreună și care se află la baza societății. În fapt, în termeni mai aproape de societatea modernă, este vorba de dreptul oamenilor de pe un anumit teritoriu, de dreptul unui popor de a dispune de el însuși. Încet-încet, prin revoluții și evoluții, regii sunt recunoscuți mai mult ca delegați și mandatar ai națiunilor, și mai puțin ca proprietari și stăpâni ai acestora (cum erau „prinții” în trecut). Mai mulți dintre suveranii care nu se vor schimba, care nu vor proceda astfel vor pieri de mâna călăului, o mână mânuind securea, ghilotina, glonțul, etc. Se cunoaște bine din istorie, Carol I de Stuart în Anglia și Ludovic al XVI-lea în Franța sunt doar două exemple semnificative. Dar efemerul împărat Maximilian al Mexicului? Ceea ce contează, a fost și este, până la urmă, mai devreme sau mai târziu, voința oamenilor. Tot M. Winock subliniază că avem de-a-face astfel cu o definiție nu doar revoluționară ci relativ „subversivă”²⁾ pentru regatele, imperiile, entitățile multinaționale...

Aprecieri, însă, că definiția amintită ar trebui completată cu o alta, aceea a „națiunii obiective”. În acest sens, națiunea, în speță naționalitatea nu ar mai reprezenta doar un act voluntar, ci și un produs istoric al unor forțe colective care formează „geniul popoarelor”. Un geniu al popoarelor pe care-l aflăm în cântece, în legende populare, în epopei, în mental, în scrieri dar deloc în ultimul rând în limbă. Și, mai ales, în solidaritate, în configurarea și a unor relații economice direcționate, mai mult sau mai puțin la suprafață, spre o piață unică a zonei respective. Se conturează astfel chiar un fenomen de ereditate culturală, socială, economică, dar și – de ce nu? – chiar dacă relativ, foarte relativ, biologică. În fapt, o „stare de sănătate” a unei națiuni. Starea pozitivă îi poate asigura progresul, fiind însă valabil și cazul invers... Desigur, este mai dificil de relevat dacă conștiința națională – plămădită din mai toate aceste direcții, din educație, din cutume – a generat națiunea sau aceasta a generat conștiința națională. Am sentimentul că elementele, factorii, direcțiile s-au întrepătruns, se întrepătrund. Deși, într-o anume logică, conștiința națională, sau, altfel spus, naționalismul pare că a generat națiunea. Naționalismul, acel principiu politic care afirmă că unitatea politică și unitatea națională trebuie să fie congruente.

Într-o asemenea cheie complexă de evoluție, națiunile nu sunt atât creații naturale ci, mai ales, categorii evolutive. Mișcările naționale, coagulate de invocarea unor idealuri comune izvorâte din trecut, din istorie, au născut sau dezvoltat conștiința națională, conștiința care, la rândul ei, a configurat, tot mai mult, națiunea. Este greu de negat că un rol important astfel l-au avut și îl au elitele culturale, sociale, economice, politice, și, am mai amintit, legendarul și literatura de un tip sau altul, animând masele și fiind urmate de mase...³⁾ Este practic imposibil de prezentat în rândurile de față, dincolo de asemenea succinte schițe, însemnări, definiții, procesul de apariție și dezvoltare a națiunilor. Oricum, însă, nu se poate nega că, cu precădere în decursul secolului XIX s-a impus evident principiul statului-națiune invocată și însușită de multă lume. Exemplul americanilor – națiune de frunte a lumii, vezi cum se obține cetățenia –, al Revoluției americane, al Războiului american împotriva coloniștilor englezi este semnificativ. Chiar dacă, aceiași oameni care au luptat pentru libertatea lor au exterminat indienii⁴⁾. Dincolo de lucrări, documente, etc., sunt și astăzi indieni americani în Missouri care – după cum m-am convins la fața locului – vor să-ți vorbească zile întregi despre asemenea probleme. Ceva mai târziu, noii americani au privit ca „primitivi” pe descendenții sclavilor de culoare de mai de mult. Au discreditat populații asiatice. Ei, anglosaxoni și protestanți, au marginalizat, o bună perioadă, pe catolici și pe evrei, în fapt ansamblul emigranților din Europa Centrală și Meridională, etc. Este limpede, calitatea nu se dobândește de la început, ci din cumulul efectelor unor situații succesive...

Dar să revenim. Mai departe, iată, războaiele generate de Revoluția franceză din 1789 și de imperiul napoleonian care i-a urmat au determinat o mișcare a naționalităților într-un dublu sens. În primul rând, armatele franceze au exportat în Europa ideile Revoluției, din faimosul și frumosul triptic „Liberté, Egalité, Fraternité”, zdruncinând, chiar dincolo de Franța, vechile structuri feudale, generând un sentiment colectiv, puternic, împotriva vechilor regimuri⁵⁾. În al doilea rând, au provocat la cei invadați reacții naționale împotriva invadatorului străin, coagulând, iată, sentimente naționale, națiuni. Congresul de la Viena, din 1815, n-a constatat doar în zăfzeturi și în dansuri, în scene de alcov, ci a încercat să reconstituie o lume așa cum era ea înainte de Napoleon, cu imperiile englez, austriac și rusesc, cu Prusia, în primul plan. Nu a reușit, însă, „pragurile” fuseseră ridicare, ideile naționale acționau cu o forță în fața căreia cu greu puteau rezista demersurile, îndreptate împotriva unora, chiar militare, antinațiune...⁶⁾

În fapt, în 1815, nu puține națiuni erau integrate în imperii. De exemplu, cel austriac habsburgic se compunea din numeroase națiuni, după cum existau națiuni care erau împărțite de imperii – vezi polonezii,

între ruși și austrieci, dar și o parte din națiunea română, cea din Transilvania, s-a aflat mai multă vreme sub stăpânire austriacă și mai apoi austro-ungară, românii, majoritari, urmărind efectiv să revină la „patria mamă”. În raport cu o asemenea situații, cu forțarea dobândirii unei alte naționalități, „imperiale”, uneori națiunile se voiau separate și regrupate apoi. Pe cât posibil, interveneau, desigur, elemente după criteriile naționale... Imperiul Otoman „omul bolnav al Europei”, cum a fost intitulat ceva mai târziu, se dezmembră rapid, sârbii smulg deja, în 1815, un „debut de autonomie”. Apoi, mai bine spus, aproape în același timp, emanciparea națională este ilustrată de greci, care își vor cuceri independența, recunoscută de marile puteri în 1830... Nu multă vreme după aceea, în 1861 și sub influența „Primăverii popoarelor” din 1848, care a stimulat mișcările independentiste din Europa, este proclamat Regatul Italiei, în pofida eforturilor austriace de a-l anula. În 1871, la Versailles, în urma câștigării războiului cu francezii lui Napoleon al III-lea, Wilhelm I este proclamat împăratul unei Germanii unificate. În 1877, Principatele Române unite încă din 1859, practic România, își vor dobândi independența politică înlăturând nu fără grele vărsări de sânge pe câmpul de luptă, suzeranitatea otomană. Independența, sprijinită de francezi, va fi însă negociată cu englezii și mai ales cu germanii care condiționau recunoașterea ei de renunțarea de către statul român la despăgubirile pe care acesta le pretindea de la societatea escrocului Strousberg...⁷ Războaiele balcanice din 1912 – 1913 sunt și o expresie importantă a emancipării de sub dominația turcă a popoarelor creștine din Imperiul Otoman, imperiu încă reunind populații de „limbă vie” încadrate în ceea ce se numea „Turcia Europei”. Însuși Primul Război Mondial, din 1914 – 1918, va exprima, deloc în ultimul rând, aspirațiile naționale ale unor popoare din Balcani. În Europa va triumfa efectiv principiul statelor-națiune, România reîntregită fiind o expresie semnificativă⁸. Practic, fiecare națiune, evident, majoritară în spațiul național respectiv, își afirmă puternic identitatea în numele istoriei ei, limbii ei, religiei ei, imaginarului ei, ș.a.

Principiul acesta al statului-națiune se va impune prin el însuși o bună parte din secolul XX, practic în lumea întreagă, odată cu „decolonizarea”. Așadar, după harta Europei se va modifica harta lumii. Dar în cea mai mare parte a lor, coloniile nu au reprezentat entități naționale, ci mai mult posibilități valorificate de cuceriri de către metropolele coloniale. Chestiunea este valabilă cu precădere pentru Africa, pentru fostele colonii, dominioane, protectorate, teritorii sub tutelă de pe continentul african, înmulțindu-se consistent numărul țărilor de aici, țări care începeau să aibă probleme tot mai multe. În interior dar și în exterior. Ea este însă valabilă – chiar dacă într-o mai mică măsură – și pentru Asia, vezi, de exemplu, în timp, raporturile indiano-pakistaneze, ș.a. America de Sud, America Latină se

vădesc într-o altă categorie: foștii coloniști și urmașii lor, deveniți burghezii națională, populație națională, au luptat admirabil pentru cucerirea independenței de la cei cu care, practic, s-au confundat, se confundau cu câteva zeci sau sute de ani în urmă. Tot aici, inițial, a avut loc doar o foarte timidă, doar o minimă, integrare a populațiilor băștinașe, deseori cu un preț greu, de recunoaștere chiar dacă ca populații inferioare, în spațiul național respectiv⁹. Din toate acestea, mai apoi, după înlăturarea dominației politice a fostelor metropole, mai ales în Africa, o puzderie de conflicte etnice și naționale, cele mai multe sângeroase, sălbatice, dureroase.

3 ... Încotro a mers și merge, totuși, lumea? Răspuns dificil de dat chiar dacă un anume sens de evoluție generală ne poate indica perspectiva probabilă. Iată, „Omul nu poate fi străin omului numai pentru că între ei se vedește o graniță”, scria marele diplomat român Nicolae Titulescu. Din păcate, există un dicton latin care spune „Se vis pacem para belum” („Să trăim în pace prin război”). Cu alte cuvinte, doar războaiele sunt acelea care pregătesc pacea. Acestui dicton valabil încă din preantichitate și antichitate, bazat mai degrabă pe instincte și nu pe rațiune, mai bine spus bazat pe o rațiune șubredă, lumea doritoare de evoluții, cât de cât de liniște, i-a opus însă un altul: „Se vis pacem para pacem” („Să trăim în pace prin pace”). Pacea s-ar putea dar perpetua acolo unde se negociază, acolo unde există, cât de cât, inteligență, echilibru.

Desigur că, față de trecut, de un trecut chiar nu prea îndepărtat, – când războaiele erau mai degrabă locale decât generale, când tehnica și armele aveau o putere limitată, astăzi, când funcționează cu randamente înalte armele de distrugere în masă, punând sub semnul îndoielii existența civilizației pe Terra, și chiar existența Terrei însăși, când avem deja experiența a două războaie atroce și mondiale care au făcut adevărate ravagii pe Planetă, când după Primul Război Mondial visul păcii s-a destrămat după circa 2 decenii, incredibil și înimaginabil pentru mulți, urmând un al doilea război, și mai cumplit, când, practic, avem o multitudine de războaie locale, sălbatice și atroce și ele – împrejurările ne demonstrează neîndoielnic că pacea trebuie construită mai mult decât oricând. Că nu războiul trebuie să fie intervalul dintre două păci, că nu pacea trebuie să fie intervalul dintre două războaie, ci pacea trebuie să urmeze păcii și să prefigureze tot pace. Liga Națiunilor, de după 1920, ca expresie a solidarității umane față de pace, a eșuat lamentabil mai ales în fața unor pretenții și ținte germane. Pe urmă, pe un plan mai larg, Organizația Națiunilor Unite (ONU) pornită din inițiative largi, generoase, pașnice, și-a demonstrat în timp și își demonstrează și mai mult astăzi neputința – sau slaba putință – în fața „Dreptului Forței”. În fața unor scopuri penibile și a unor ținte belicoase hibride dar care pot crește mari și care au mers și merg împotriva imensei majorități a umanității care vrea pace, care

prețuiește pacea, care își leagă speranțele de ea. Doar naivii au crezut, însă, o lungă perioadă de timp, că pacea putea, poate și va putea fi stabilită în mod durabil, cu oarece ușurință. Nu a fost și nu este așa. S-a vădit și se vedește că pacea – amplele curente pentru pace – au fost, sunt, vor fi aproape un vis. Din fericire, ne rămâne însă să constatăm că construcția păcii, mai mult ca oricând, astăzi, poate, trebuie să fie un program. Să transformăm dar acest „poate”, cu îndoielile lui inerente, într-o puțință reală. Nu este deloc ușor, dar poate fi posibil...

... Războiul, cum spuneam, exclusiv cel de cucerire, încă din preantichitate a „umplut” toate secolele, ca mijloc de distrugere reciprocă. Ca acel mijloc care a făcut să deverseze cimitirele și locurile de un fel sau altul de odihnă veșnică. Care a umplut lumea de văduve și orfani. Care a epuizat și a distrus moștenirile și a făcut să moară frații în aceeași bătălie. Care a adus, finalmente, și pe un plan esențial, doar ruină, mizerie, boli, speranțe spulberate. O fatalitate? Mulți au invocat-o dar și mulți, poate la fel de mulți, poate mai mulți, chiar dacă unii nu foarte vocali, au refuzat-o. Uneori „pacifismul” a făcut piață rea, a fost apreciat ca un apanajiu al mediocrităților, în vreme ce războiul, promovarea lui nășteau „străluciri și inteligențe”. Dar și hărnicia nemaiîntâlnită a „Doamnei cu coasa”. Printre pacifiști, nu de mult, l-am amintit și analizat pe Jean Jaurès, această imensă și complexă personalitate (vezi „Jean Jaurès, apostolul păcii”, „Transilvania”, nr.7/2014). Vom încerca acum câteva considerații privind pacea ca un mare vis, mai bine spus ca o mare speranță a secolului european – și nu doar european – XIX. Un vis, o speranță spulberate însă dramatic în secolul XX. Am luat mai multe detalii în acest cadru alăturându-le celor ale noastre, din studiul profesorului Christophe Prochasson, apărut în mai acest an în revista „l’Histoire”, alături de mai multe articole consacrate păcii și grupate sub titlul emblematic „Les Pacifistes. Jusqu’ou aller pour éviter la guerre?”. Totodată, ne vom întâlni cu cei pe care i-am analizat, tot cu puțin timp în urmă, respectiv întemeietorii doctrinei solidarismului economic, Frédéric Passy, Charles Gide și Leon Bourgeois (vezi Frédéric Passy, Charles Gide, Leon Bourgeois, „Solidaritatea economică” în Dan Popescu, „Amurgul lumilor paralele”, Edit. Continent, Sibiu-București, 2011, pp.112-122 și „Liberalisme et solidarité. Charles Gide dans l’actualité”, „Transilvania”, nr. 8/2014; vezi și „Economia solidară și socială de piață. Actualitatea lui Leon Bourgeois și Charles Gide”, lb. engleză, oct.2014, Elsevier).

4... Așadar, secolul XIX. După „Secolul luminilor” – cel de-al XVIII-lea – l-am putea privi ca „Secolul luminat”. Dintr-un anume punct de vedere, el nu a început în 1800 sau 1801 – atunci când Europa, mai ales, dar nu doar, era dominată de personalitatea atât de puternică și impetuoasă a marelui Napoleon Bonaparte. Erau ani în care se continua, practic, secolul XVIII. Cu o asemenea experiență și cu Congresul de la Viena

încercând să resusciteze din cenușă o lume penibilă ce nu mai putea fi resuscitată, putem spune că secolul XIX a început în 1815. Într-o măsură și la nivelul unei minorități intelectuale „debordând de optimism raționalist, convinsă că progresul rațiunii va putea asigura într-o zi viitoare pacea universală”, a fost un veac relativ pacifist, terminat, cred eu, nu în 1900, ci în 1914, în preajma Primului război Mondial. Este drept, generațiile războaielor de dinainte dispăruseră. Iar noile generații, știau destul de puțin despre dramele teribile ale războiului, având, totuși, pentru pace „o atenție distantă și deturnată de către preocupările cotidiene”. Așa s-a nutrit seva unor conflicte importante, în 1870, și s-a prefigurat marele cataclism din 1914 – 1918... Este cert, în opinia mea, că lumea era nepregătită, cu o capacitate de receptivitate redusă, pentru a îmbrățișa corespunzător, eficient, pateticul mesaj în favoarea păcii al marelui scriitor și cărturar francez Victor Hugo. Marele scriitor și gânditor, la Congresul Păcii din 21 august 1849, spunea: „Va veni o zi în care ghiulelele și obuzele vor fi înlocuite de către voturi, de către sufragiul universal al popoarelor, de către venerabilul arbitraj al unui mare Senat suveran care va fi pentru Europa ceea ce Parlamentul este pentru Anglia, ceea ce Dieta este pentru Germania și ceea ce Adunarea legislativă este pentru Franța. O zi va veni în care vom arăta un tun doar în muzee, așa cum arătăm astăzi un instrument de tortură, mirându-ne că așa ceva a putut exista. O zi va veni în care vom vedea aceste două grupuri imense, Statele Unite ale Americii și Statele Unite ale Europei, așezate față în față, ținându-se de mână pe deasupra mărilor, schimbând produsele lor, comerțul lor, industriile lor, artele lor, geniile lor”.

Splendidă prefigurare a unor realizări și intenții ale lumii noastre de astăzi în dorința ei, încă prea puțin împlinită – credem – de a fi pace. Față de ceea ce Napoleon, cu un scop totuși generos, promovarea finalmente a lui „Liberté, Egalité, Fraternité”, dorise să facă pe calea armelor și sub hegemonia Franței, de fapt nu un proiect mondial, referindu-se mai ales la Statele Unite ale Europei, Victor Hugo a vrut, mult mai larg, pace și înțelegere pe calea rațiunii, a toleranței, a înțelepciunii, și fără hegemonia cuiva. Dar să revenim...

... După 1815, tot mai mulți savanți, filozofi, scriitori și artiști traversau regulat frontierele Europei, raliindu-se astfel și părți din „Noua Lume”. Comunicare, dar și întâlniri, dezbateri, înțelegeri. În a doua jumătate a secolului XIX, numărul Congreselor științifice s-a amplificat, se organizează mai multe Expoziții universale, este promovat idealul umanității, toate acestea fiind purtătoare ale păcii. În Anglia, încă din 1866, funcționează „London Peace Society”, iar în Europa continentală, cu ocazia Expoziției Universale de la Paris, din 1889, va avea loc primul Congres Universal al păcii și prima Conferință interparlamentară¹⁰⁾... Oricum, promovându-se mai ales principii juridice, pacea nu

prea era asociată revoluțiilor... În Franța, cum scrie Christophe Prochasson, sunt anii 1860 și după, ani care vor vedea oameni, rețele și instituții organizate pentru a apăra vechea idee a păcii, chiar dincolo de „iluziile lirice”¹¹⁾. O bună perioadă va fi juristul liberal Frédéric Passy cel ce se va manifesta astfel. Fondator, în 1867, al „Ligii Internaționale Permanente a Păcii”, pe urmă al „Societății franceze pentru arbitrajul între națiuni”, primind, apoi, în 1901, Premiul Nobel pentru pace – în același timp cu elvețianul Henri Dunant, fondatorul Crucii Roșii, idee coagulată de către marele număr de răniți, de suferinzi în urma bătăliei de la Solferino, în 1859 – Passy a rămas și va rămâne un nume mare și nu doar de inițiator. Tot mai mult ideea păcii va fi asociată celei a Republicii, dar și antimilitarismului socialist de tipul celui promovat de Gustave Hervé. Oricum „Nu” războiului și „Da” păcii, mai ales prin forța Dreptului, ceea ce solicita cu precădere educație, o educație fondată pe fraternitatea popoarelor și ucenicia unor limbi, printre care esperanto. Evident, rolul comunicării generale. Desigur, se milita, printre altele, nu avea cum altfel, și împotriva abuzurilor colonialismului. Și pentru o economie de profit, dar solidară și socială, la nivelul țărilor, dar și în lume, condiție esențială unei păci durabile.

Se vor ilustra temeinic astfel, pe lângă Frédéric Passy, de care am amintit, iată, Charles Gide, Leon Bourgeois și, desigur, marele apostol al păcii, tribunul Jean Jaurès¹²⁾. Exista și o foarte valoroasă Școală germană în acest cadru, cu Kant, cel cu „pacifismul rațional”, dar și cu adepți străluciți ai cooperatismului, printre care, esențial, F.W. Raiffaisen, despre care, cred, doar eu am scris mai larg în România. Ne-am mai referit astfel și ne vom mai referi cu un alt prilej.

... Rămânând pe „dominanta franceză”, Charles Gide se va remarca inițial ca un promotor și el al cooperatismului, al asociațiilor cooperatiste. Convins că războaiele sunt provocate, la suprafață sau în profunzime, mai ales de rivalități economice, Gide considera cooperativele, bazate pe înțelegeri, regulamente și armonie, ca un posibil instrument eficace de pacificare a societăților. Desigur că se cereau – erau strict necesare astfel – rezolvări din punct de vedere al dreptului internațional. Iar un pas înainte în acest cadru l-au reprezentat – ne referim în continuare la Franța – Liga învățământului, Liga drepturilor omului, Lojile masonice sau Societățile de gândire liberă ce începuseră să se înmulțească. Iată, de exemplu, un Congres din septembrie 1905, al asociațiilor de „Liberă gândire” va vota o „Moțiune a păcii”, mai ales din perspectiva dreptului, solicitându-se promovarea unui arbitraj internațional în condițiile în care educația oamenilor era fundamentată mai ales pe ideea fraternității popoarelor și nu pe dominarea unor țări de către altele. Invocarea economiei sociale și solidară care nu excludea profitul, dimpotrivă, se realiza și ea cu o pregnantă creștere...

Așadar, educația și economia, resursele economice, gestiunea lor potrivită, iată doi factori esențiali pentru pace. Este un tablou în care s-a ilustrat hotărâtor Leon Bourgeois. Pacifismul său era, practic, un ecou al doctrinei sale a solidarismului economic. Desigur, Bourgeois, de câteva ori ministru și chiar președinte al Consiliului de Miniștri, în mai multe Conferințe Internaționale la Haga susținea „avertismentele prealabile nonechivoce înainte de declanșarea oricărui ostilități”, interdicția de a utiliza minele marine, etc., dar ideea de bază era „solidarismul economic”. Spunea în acest sens L. Bourgeois: „din aceeași perspectivă din care indivizii sunt solidari unii cu alții, din aceeași perspectivă din care indivizii sunt moștenitori ai predecesorilor lor și legați de contemporanii lor fără de care nu vor putea beneficia de bunurile cumulate oferite de către societate, națiunile depind, de asemenea, unele de altele. Iată, dar, că solidaritatea nu este doar o afacere națională, ci declanșează, activează relațiile internaționale, solicită înțelegerea între state”. Tocmai afirmând astfel, Leon Bourgeois, devenit în 1920 primul președinte al Ligii Națiunilor, va primi premiul Nobel pentru Pace¹³⁾. Pentru economie, în acel timp, nu se acorda.

... Socialiștii vor lega războiul, cu precădere, de sistemul capitalist, în 1889 o astfel de teză fiind clar declarată: „... războiul, produs fatal al condițiilor economice actuale, nu va dispărea definitiv decât odată cu dispariția însăși a ordinii capitaliste, cu emanciparea muncii și triumful internațional al socialismului”. Marele Jean Jaurès se va personaliza, însă, în acest peisaj aproape incontestabil, cu siguranță exagerat, relevând în apărarea păcii concepții mai temperate, și recunoscând, în acțiune, elitelor politice un rol deloc neglijabil în lupta împotriva riscurilor războiului. Profesor universitar de prestigiu, intelectual de marcă, nu prea avea cum să fie strictamente intransigent, afirmându-i, dar, chiar capitalismului „o poartă deschisă pe unde pot să treacă afacerile dar pe unde trebuie, de asemenea, să treacă pacea”. Arăta, totodată, în sprijinul păcii, însemnătatea „independenței și a integrității națiunilor”. Mai trebuie spus că Jaurès, tribunul păcii, nega războaiele de cuceriri, și nu pe cele în care oamenii își apărau independența, ființa națională... Sunt câteva cuvinte astfel ale lui Jean Jaurès care impresionează – și cu atât mai mult astăzi – în mod deosebit: „Nu este vorba deloc să dezonorăm războiul pentru trecut. El a constituit o parte a marii acțiuni umane, iar omul l-a înnobilit prin gândire și curaj, prin eroismul exaltat, prin magnanimitatea disprețului în fața morții. Războiul a fost, fără îndoială și mult timp, în haosul lumii dezordonate și plină de instincte brutale, singurul mijloc de a rezolva conflicte. El a fost totodată, forța dură care referindu-se la triburi, popoare, rase, a amestecat elementele umane și a pregătit grupări mai vaste. Dar va veni o zi – și cu toții înțelegem că ea este aproape – în care umanitatea să fie destul de organizată, destul de stăpână pe ea însăși, pentru a putea

rezolva, prin rațiune, negocieri și drept, conflictele grupurilor sale și ale forțelor sale. Iar războiul, detestabil și mare atâta vreme cât a fost necesar, se vedește atroc și scelerat când începe să pară inutil”. Ce cuvinte profunde ale lui Jean Jaurès, spuse în 1903, reflectând imperative și de peste 120 de ani mai târziu, imperative ale timpului nostru. Este un exemplu semnificativ de ceea ce înseamnă să fi vizionar chiar dacă Jaurès a plătit pentru gândirea lui profundă și înțeleaptă cu prețul vieții.

Iată, a fost întâi individul, dar care, ținând seama de primitivismul său, nu a rezistat separat ci a trăit în cete, el, alături de alți indivizi. Ulterior, din acest cadru, pe măsură ce lucrurile au evoluat, s-au desprins familiile. Grupate, acestea, mai ales din unghiul unor criterii economice, sociale, chiar al unei solidarități incipiente, s-au conturat localitățile, apoi regiunile, provinciile și, încetul cu încetul, țările, unite în jurul unui suveran ce încarna mai multe aspirații de grup. Evident, este cadrul general, puteau și pot fi și excepții. Pe un astfel de cadru s-au constituit – și am văzut cum – națiunile, structuri ce s-au adâncit și consolidat în timp. Din nou au acționat apoi criteriile economice, de competiție, sociale, culturale, de prevenire a unor conflicte grave, dar și alte criterii de un tip sau altul, și au apărut comunitățile, decise, în timp, să formeze și să consolideze națiuni cu o bază mai largă decât bazele aferente națiunilor inițiale. De exemplu, pentru Uniunea Europeană, națiunea europeană...¹⁴⁾

Mai departe, acum, odată cu acutizarea problemelor globale în lume, cu exclusivul orizont complex din care asemenea probleme s-ar putea cât de cât rezolva, am putut și putem realmente discuta de globalism. În fapt, piețele financiare, piața capitalului, piața muncii, piața monetară – determinat de interese, de un fel sau altul, greu de stăvilit – au devenit globale. Poluarea este și ea o problemă globală – și cât de dureroasă. La fel, supraîncălzirea și modificarea climatului pe Terra, o vedem cu ochii, în fiecare zi. Și ce probleme nenorocite generează. Totodată, chestiunea acută a resurselor neregenerabile și acutizarea problemelor de utilizare – implementare, tehnici, oportunități, costuri – a acestora. Deopotrivă, războiul pentru resurse. Pe urmă, crizele alimentare soldate cu decesul nemijlocit sau mijlocit a zeci și zeci de milioane de oameni. Terorismul, prin subvențiile și țintele sale a devenit și el o problemă globală. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, dezastrele naturale care par legate unele de altele de un lanț mai mult sau mai puțin vizibil și care afectează peste tot, etc. Putem, dar, discuta de globalism, de globalizare, dar o globalizare spre binele uman, cu respect față de fiecare țară sau comunitate integrate astfel, cu respect față de orice individ. Dar nu o globalizare dictată dur de „capitalul internațional”, de metropole internaționale, cu foame adâncă de mari profituri în favoarea strictă a unei pătri internaționale, supranaționale, transnaționale¹⁵⁾. Globalizarea în acest ultim sens, în bună măsură, s-a vădit perdantă pentru miliardele și miliardele de oameni,

care, în general s-au enclavizat, suferă de foame, de sete, de frig, fiind lipsite aproape de orice perspectivă. Ce fel de model global de dezvoltare a Planetei se vedește în condițiile în care cu mult peste jumătatea celor peste 7 mld. de oameni de pe Terra trăiește considerabil sub limita sărăciei sau la limita ei? Chiar dacă pragurile respective sunt relative? Habitatul este de regulă mizer, lipsit de funcționalități, neștiința de carte este covârșitoare, la fel ignoranța; în general, bolile grave și aproape fără tratament produc ravagii cumplite. Tabloul dezolant al lumii încă cu „metropole” și „colonii”, cu o mână de superbogați, cu o relativ redusă clasă de mijloc și cu o imensă bază de „supersărăcie”, bază generalizată pe spații întinse sau în enclave. Un tablou care riscă să sară în aer...

Un astfel de tablou s-a schimbat destul de puțin față de situația prezentată acum mai bine de 60 de ani de C. Levi Straus, în celebra sa lucrare „Tropice triste”. Mai mult chiar, cu diferențierile de rigoare, „tropicel” s-au extins consistent, ele sunt, în mare măsură, cam peste tot. Este drept, și săracii trebuie să dovedească propensiune față de muncă, inițiativă, să nu aștepte doar de la alții, dar trebuie educați și stimulați astfel... Efectiv avem de-a-face cu un model de evoluție care, în bună parte, mi se pare eronat. O asemenea „globalizare” neavenită va genera – și generează –, va determina – și determină –, chiar pe termen scurt, ample conflicte sociale soldate cu imense pagube, practic irecuperabile, pentru umanitate. O umanitate privită ca gen, dar și ca indivizi. În condițiile în care o asemenea ipostază menționată a globalizării se vedește mai puternică în confruntarea cu cea a unei anume echități, solidarități, bazate și acestea pe criterii economice mai ales pe termen lung, în perspectivă, ce se poate petrece oare? Lumea se va întoarce la statul-națiune?¹⁶⁾ Argumente, deloc lipsite de substanță, cu atât mai mult în condiții de criză economică mondială, când replierea generală spre național devine mai mult decât evidentă, atât pentru statele puternice cât și pentru cele mai puțin puternice, mai slabe, par să se contureze, să confirme un astfel de tablou.

În extrem, doctrinele, mai ales economice, ale unor partide supranaționaliste, din țări din Uniunea Europeană, de exemplu, dar nu numai, câștigă – și aceasta real – sufragii din ce în ce mai numeroase. Ce fel de argumente? Iată: este vorba, mai ales, cum arată Marine Le Pen, de o „apărare a valorilor și intereselor naționale”. Aceasta în numele „protecției identitare”. În fața unei „triple invazii” la care o țară cu o economie puternică trebuie să facă față, devine „victimă”. Iată, „o invazie” a capitalurilor, a finanțelor vagabonde, care ar destabiliza structura pieței de capital a economiei, a statului respectiv. Pe urmă, o invazie a produselor de consumație fabricate la prețuri „josnice” („vil prix”) în afara frontierelor țării respective, ceea ce o pauperizează. În sfârșit, o invazie demografică care modifică profund fața țării și o „tiers-monde”-izează... Argumentele, în

acest sens, ale politicianului amintit par destul de subțiri, chiar populiste, cu atât mai mult în condițiile Franței care, mare putere, are din plin avantaje însemnate cu globalizarea. Și nicidecum „pierderi”... Autoarea menționată mai subliniază, deasemenea, necesitatea de a proteja Hexagonul față de „amenințări interioare”, cum au fost și sunt imigrația maghrebina dar și islamistă, mai ales, după 2010. Sunt amintite și „amenințări exterioare”, invocându-se din nou „invaziile” la care ne-am referit, mai ales demografice, cadru în care se are în vedere o parte a Europei – cea de Est, cu precădere – care se caracterizează prin cohorte de emigranți, dezabuzăți și sperând la mai bine, dar și mondializarea care „favorizează și chiar amplifică” același tip de emigrație. Considerații, și acestea, „subțiri”...

... Oameni mizeri în căutare disperată a unei situații materiale mai bune. Sub pavăza unor cuvinte pe care este greu să le contești, anume „națiunea ca o realitate binefăcătoare, de neînlocuit”, iată, dar, „pene” care largesc breșele împotriva mondializării ca atare. Dorindu-se în fapt – ce? – izolarea într-o lume ce devine tot mai interdependentă? Așadar, „naționali” împotriva „mondialiştilor”? În termeni judicioși, corecți, este dificil de admis o asemenea adversitate, deși ea se vedește, cum spuneam, în Franța, dar și în Italia, în Grecia, în Regatul Unit, ș.a. Argumentele sunt respinse cu atât mai mult când se militează pentru o globalizare, pentru o mondializare din care toată lumea să aibă de câștigat. Consider că trebuie precizate lucrurile: anumite erori, poate, anumite restricționări vădite la nivelul UE sau la nivelul instituțiilor care promovează globalizarea, favorizând, uneori, pe cei puternici, o anume dominație „autocrată” a capitalului internațional, nu trebuie să transforme atât comunitățile internaționale de tipul UE dar și globalizarea ca atare în sinonime cu lipsa patriotismului, a dragostei de țară, față de națiune. Chiar dacă țările, națiunile ca atare se află și ele într-un proces evolutiv așa cum s-a vădit și se vedește de mii și mii de ani. Mai trebuie ținut seama că o Europă unită, strălucitoare construcție pașnică, dar și o lume cu interese și politici acceptate, comune, nu pot satisface toate interesele dintrodată și deodată. Că avem de-a-face cu un proces dinamic, care, însă, ne indică sensul în care merge lumea. Totodată, este, cred, necesară delimitarea „profeților nefericirii” de naționaliști de bună credință. Aceștia, încet-încet, și-au amplificat orizontul, privirea, la nivelul Europei și la nivelul lumii, fiind, încă, imens de multe lucruri de făcut...

Note:

^x ... Pe la începutul anilor 1980, un bun amic de-al meu cu care mă confruntasem la rugby încă din vremea Campionatului

liceelor bucureștene – ce timpuri! –, eu la „Nicolae Bălcescu” (Sf. Sava), el la „Dimitrie Cantemir”, Mircea Babeș, despre el este vorba, eminentul istoric și profesor de arheologie de mai târziu al Universității din București și cercetător de mare valoare la institutul de resort al Academiei Române, era mai tot timpul, admonestat de așa-zișii colegi. Aceasta datorită erudiției sale, educației sale științifice, logicii sale impecabile, fineții și rafinamentului său (avea ascendență pe linie directă din marele savant Victor Babeș), trezind invidii grele. Prilejul îl reprezenta, printre altele, neaderarea explicită a lui Mircea Babeș – și nici a mea – la teorii la modă potrivit cărora puteam vorbi încă de prin secolele 2 – 3 de popor – națiune, de patriotism, de patriotism înflăcărat, în speță pentru România. De fapt, erau teze fidele „modelului” de atunci al țării și nu istoriei ca atare. În desele discuții pe care le aveam, întâlnindu-ne dimineața pe B-dul 6 Martie, cum se numea atunci actualul Bulevard Regina Elisabeta, fiecare mergând la institutul său de cercetare, abordam deseori aceste chestiuni, eu dându-i dreptate lui Mircea și fiind eminentamente revoltat de admonestările pe care le suferea...

1. Vezi L’Histoire, Janvier 2015, Les racines du nationalisme, Michel Winock, 1789-1920: ..., ș.a.
2. Idem
3. Vezi și Dan Popescu, P.S. Aurelian, un economist cu grijă față de soarta țării, Dan Popescu, „Icebergul. Secvențe din epopeea dezvoltării”, Edit. Albatros, București, 1990, pp.113-120
4. Jonathan Huges, American Economic History, Scott Foresman and Company, Dallas, Texas... London, England, 1983
5. Dan Popescu, Istoria gândirii economice din antichitate până la sfârșitul secolului XX, Edit. Continent, Sibiu-București, 1999
6. Idem
7. Dan Popescu, Istoria gândirii economice..., cap. Strousberg, o afacere murdară, loc.cit.
8. Dan Popescu, Istorie economică, Istoria economiei naționale, Edit. „Continent”, Sibiu-București, 2002
9. vezi, Dan Popescu, Istorie economică, Istoria economiei naționale, cap. „El Libertador-portret pentru o istorie economică a lumii”, loc.cit
10. Vezi L’Histoire, „Les Pacifistes. Jusqu’au aller pour éviter la guerre”, nr...2014
11. Ibidem
12. Dan Popescu, loc.cit
13. Dan Popescu, loc.cit.
14. Dan Popescu, Criza indecentă, Edit. Continent, Sibiu-București, 2013
15. Vezi Dan Popescu, Amenințări pentru secolul XXI, Edit. Continent, Sibiu-București, 2014. Vezi și Michel Beaud, L’Histoire du capitalisme de 1500 à nos jours, Edit. Du Seuil, Paris, 1990.
16. Vezi și Ion Veverca, Naționalismul economic, Edit. Analele economice și statistice, București, 1941